

STRESZCZENIE

Nowy etap w rozwoju architektury sakralnej Pomorza Zachodniego rozpoczął się wraz z objęciem stanowiska dyrektora deputacji budowlanej w Berlinie przez F. A. Stülera. Był on głównym inicjatorem opracowania w latach 1841-1861 wzorników według, których wznoszono kościoły z przekryciami definiowanymi przez autora jako więźby częściowo otwarte. Wykorzystując piastowane stanowisko oraz znajomość realiów ekonomicznych, politycznych, prawnych i religijnych sprawił, że do realizacji zatwierdzano tylko kościoły, które wzorowane były na wspomnianym wzorniku. Przypisuje mu się zaprojektowanie ponad 200 kościołów w Prusach w latach 1848-66.

Rozwiązania konstrukcyjne oraz forma pułapów przestrzennych wzniesionych w kościołach jedno, dwu i trójnawowych przez F. A. Stülera i jego następców w Prusach umożliwiły nadanie ewangelickiej architekturze wnętrza cech odmiennych od rozwiązań stosowanych w kościołach katolickich. Należą do nich więźby z pułapami: dwuspadowymi samodzielnymi, podwyższonymi oraz podwyższonymi z nadwieszeniem, trapezowe, trapezowe podwyższone z nadwieszeniem, kolebki samodzielne i nadwieszane. Rozwiązania te świadczą dobitnie o znajomości konstrukcji ciesielskich ich projektantów. Bogactwo oraz staranna obróbka elementów konstrukcyjnych, dowodzą wysokich umiejętności miejscowych cieśli. Dekoracyjny charakter polichromowanego detalu architektonicznego, imitującego materiał kamienny dowodzi, że ich projektanci elementom konstrukcyjnym świadomie nadali formę artystyczną.

Autor wykazał słuszność postawionej w dysertacji tezy, że angielskie więźby otwarte stosowane nieprzerwanie od średniowiecza zostały twórczo przekształcone w więźby częściowo otwarte, wznoszone od drugiej połowy XIX w. na terenie Pomorza Zachodniego.

Habermar Jędrzejko

SUMMARY

A new stage in the development of sacral architecture in Western Pomerania with from the foundation of the director of the building deputation in Berlin by F.A. Stüler. He was the main initiator of the work in the years 1841-1861 on templates according to which churches were erected with coverings defined by the author as open trusses. recognizing the position held and learning about the economic, legal, legal and religious realities of justice, that only churches that were modeled on the template were allowed to be implemented. He is credited with designing over 200 churches in Prussia between 1848-66.

Structural solutions and the form of erected spatial ceilings in the church with one, two and three naves by F. A. Stüler and his successors in Prussia made it possible to give the evangelical architecture of the interior features different from those in the Catholic church. These include trusses with ceilings: single gable, raised and raised with overhanging, trapezoidal, vertical trapezoidal with overhanging, independent and overhanging cradles. These solutions clearly depend on the knowledge of carpentry structures of their designers. The richness and careful processing of structural elements, making it possible to perform the skills of local carpenters. The decorative nature of the polychrome architectural detail imitating stone material proves that their designers gave artistic activity to the construction elements.

The author of the function, the validity of the thesis put forward in the dissertation that Polish roof truss structures that have been continuously open since the Middle Ages have been considered creatively in relation to permanent open roof truss erected from the second half of the 19th century in Western Pomerania.

Waldemar Jędrzej

prof. dr hab.inż.arch. Wacław Celadyn

Kraków, 15.01.2023 r.

Politechnika Krakowska
Wydział Architektury
Instytut Projektowania Budowlanego
30-084 Kraków
ul. Podchorążych 1

RECENZJA

pracy doktorskiej mgr Waldemara Jędryki

pt: "Więźby częściowo otwarte w kościołach Pomorza Zachodniego"

Charakterystyka formalna pracy

Podstawę formalną opracowania stanowi pismo Prorektora do spraw nauki Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie prof.dr hab. inż. Jacka Przepiórskiego z dnia 8 grudnia 2022 r.

Podstawę merytoryczną stanowi załączona dysertacja doktorska. Składa się ona z 5 tomów:

Tom I – Część analityczno – opisowa

Tom II – Katalog, część opisowa

Tom III – Ilustracje, fotografie

Tom IV – Ilustracje – przekroje

Tom V – Ilustracje – przekroje detali architektonicznych

Tom I , będący zasadniczą częścią tekstową, posiada 143 strony tekstu (13 rozdziałów) oraz streszczenie w języku niemieckim, słownik terminologiczny, spis źródeł, spis czasopism, bibliografię, spis stron internetowych. Łącznie 163 strony.

Tom II zawiera 4 opisowe rozdziały w ramach 72 stron. Tom III - to 125 ilustracji przedstawiających kolorowe widoki zewnętrzne i wnętrza 31 obiektów sakralnych. Tom IV- to zestaw przekrojów i rzutów 31 więźb dachowych badanych obiektów sakralnych. Tom V zawiera rysunki fragmentów i detale więźb dachowych analizowanych obiektów.

Tematyka pracy

Autor podjął w swojej dysertacji niezwykle interesujący temat związany z cennym dziedzictwem kulturowym w postaci dziewiętnastowiecznych obiektów sakralnych zrealizowanych na terenie Pomorza Zachodniego. Wyjątkowym zjawiskiem na terenie kraju są oryginalne drewniane przekrycia tych kościołów z częściowo widoczną więźbą dachową

o zróżnicowanej konstrukcji. Chociaż wywodzą się one z rozwiązań powszechnych w Anglii, to jednak ze względu na swoje oryginalne cechy odróżniające je od obcych wzorców stanowią osobny i wyjątkowy rodzaj wynikający między innymi z lokalnych czynników klimatycznych. Z tych względów podjęcie tej tematyki w dysertacji uznać należy za istotne. Pozwala to na dostrzeżenie i właściwe zrozumienie omawianych konstrukcji, a także pomoże w ich ochronie oraz w prowadzeniu zabiegów konserwacyjnych koniecznych w wielu analizowanych przypadkach.

Uwagi ogólne

Przedstawiona do recenzji dysertacja porusza tematykę, która była przez wiele lat domeną zainteresowań i prac badawczych jej Autora, który wykazał się niewątpliwym zaangażowaniem emocjonalnym w kwestii poznania i dogłębnego analizowania obiektów swego wyboru naukowego. Recenzowana praca jest poważnym osiągnięciem naukowym nie tylko ze względu na charakter podjętego tematu, który do tej pory nie był tak głęboko i wszechstronnie badany, ale i ze względu na sposób przeprowadzanych badań, ich strukturę i szeroki, a zarazem bardzo szczegółowy zakres. Na szczególną uwagę zasługuje w związku z powyższym fakt, że zagadnienie zostało podjęte przez kandydata, który nie jest z zasady specjalistą w zakresie architektury, budownictwa i konstrukcji. Tym niemniej ten niełatwy temat został opracowany w sposób profesjonalny w ramach dyscypliny architektura i urbanistyka, aczkolwiek dostrzec można wyraźne cechy warsztatu historyka sztuki. Podjęcie się tego wyzwania przez Autora i zakończenia go niewątpliwym sukcesem było możliwe w wyniku jego dostrzegalnych wieloletnich doświadczeń zawodowych i szczególnego zaangażowania oraz koncentracji swoich zainteresowań na tym szczególnym zagadnieniu. Budzi uznanie aktywne i skuteczne usiłowanie wyszukania odpowiednich materiałów ikonograficznych oraz bardzo dogłębna kwerenda literatury nie tylko krajowej, ale i zagranicznej odnajdywanej w pozakrajowych zbiorach.

Rozprawa została skonstruowana prawidłowo i zgodnie z zasadami dotyczącymi dysertacji doktorskich. Zawiera wszystkie niezbędne elementy pozwalające na skuteczne naukowe przeprowadzenie dowodu przedstawionej tezy, która brzmi następująco:

„Zastosowane w XIX-wiecznych kościołach na terenie Pomorza Zachodniego więźby częściowo otwarte powstały pod wpływem wzorów angielskich i zawierają wiele nowatorskich rozwiązań

konstrukcyjnych , architektonicznych i dekoracyjnych uzasadniających ich wyodrębnienie z typologicznej kategorii więźb otwartych.”

Są to stwierdzenia prawidłowo nieoczywiste i wymagające przeprowadzenia dowodu na ich potwierdzenie. Doktorant uznał słusznie, że właściwe podejście do problematyki wymaga bardzo obszernego przeglądu literatury i zapoznania się z nią, jak również z istniejącymi, przykładami realizacji. Dokonał wyboru 31 obiektów sakralnych w których zastosowano analizowany rodzaj konstrukcji więźby dachowej. Zaproponował sposób ich klasyfikacji w związku z istotnymi różnicami jakie zachodzą pomiędzy nimi. Dla poparcia swojej tezy porównał te obiekty do ich angielskich odpowiedników, które stanowiły w wielu przypadkach inspiracje dla badanych więźb.

Struktura części merytorycznej pracy

Rozprawa w zasadniczej części merytorycznej tekstowej zawartej w Tomie I składa się z 13 rozdziałów:

W rozdziale 1 zamieszczono standardowe elementy wstępu, tj. cel pracy, tezę, określenie zakresu badań, opis metodyki badawczej oraz informację o ogólnym układzie pracy.

Rozdział 2 dotyczy charakterystyki materiałów źródłowych (niepublikowanych i publikowanych) oraz stanu badań.

Rozdział 3 – to rozważania na temat kontekstu historycznego związanego z Pomorzem Zachodnim oraz jego zasięgiem terytorialnym.

Rozdział 4 jest związany z kompleksowymi uwarunkowaniami dotyczącymi budowy kościołów na terenie Prus.

Rozdział 5 – to charakterystyka architektury ewangelickiej na badanym terenie.

Rozdział 6 dotyczy zarysu rozwoju więźb otwartych, na których wzorowano się w odniesieniu do rozwiązań będących przedmiotem badań.

Rozdział 7. Autor analizuje w nim opisowo więźby częściowo otwarte występujące na badanym terenie w zależności od formy i układu przestrzennego obiektów posługując się utworzoną przez siebie systematyką. Jest to najważniejsza część dysertacji. Analiza ta jest przeprowadzona w sposób szczegółowy i zawiera wiele informacji opisowych dotyczących parametrów wymiarowych i technicznych tych konstrukcji.

Rozdział 8 – zamieszczono w nim informacje związane z materiałami i dekoracjami stosowanymi w przypadku analizowanych więźb, a także wyszczególniono wiele detali dla nich charakterystycznych.

Rozdział 9. Autor podaje w nim przykłady systemów konstrukcyjnych więźb częściowo otwartych w kościołach w wielu miejscowościach Pomorza Zachodniego.

Rozdział 10 przedstawia kwestie inspiracji rozwiązaniami w kościołach angielskich na przykładzie niektórych więźb dachowych w kościołach Pomorza.

Rozdział 11 stanowi przedstawienie w skrótowej, syntetycznej formie wnioski końcowe pracy.

Rozdział 12 dotyczy problematyki konserwatorskiej z omówieniem stanu zachowania obiektów i ich dachów, przyczyn zniszczeń wraz z wnioskami konserwatorskimi. Autor dokonał także analizy wartościującej dla poszczególnych obiektów.

Rozdział 13 – to Zakończenie. Dokonano tutaj powtórzenia w skrócie rozważań przeprowadzonych w całej pracy, co zaowocowało licznymi powtórzeniami z tekstu zasadniczego. Pozwala to jednak czytelnikowi na uporządkowanie przedstawionych wcześniej informacji.

Dysertacja została skonstruowana w sposób logiczny i przejrzysty, co ułatwia jej zrozumienie. Należy zwrócić uwagę na niewątpliwie wartościowe porównania konkretnych przykładów angielskich więźb otwartych i pokrewnych im więźb częściowo otwartych na analizowanym terenie. Interesujące jest zamieszczenie w tekście historycznej instrukcji dotyczącej wzorcowych rozwiązań kościołów ewangelickich na terenie Prus obejmującej szczegółową organizację procedury budowlanej. Zarówno ona, jak i inne cytowane przez Autora dokumenty związane z budową kościołów, świadczą o niezwykle znaczeniu jakie przywiązywano to tego zagadnienia kodyfikując go w sposób niemal kompletny i zupełnie nieznany na terenie naszego kraju.

Praktyczną pomocą dla czytelnika jest słownik stosowanej terminologii związanej z tematyką. Można dostrzec autentyczne zaangażowanie Autora w kwestie atrakcyjnego przedstawienia ilustracyjnego tego szczególnego rodzaju konstrukcji więźb dachowych, zasadniczo niespotykanych w innych regionach kraju i z tego powodu bardzo cennych. Jednym z dowodów tego zaangażowania jest uzyskanie, zapewne nie bez trudności, dostępu do przestrzeni więźb dachowych w celu ich inwentaryzacji.

Zawarte w pracy stwierdzenia są jasne i zrozumiałe. Doktorant dowodzi w niej swoich wysokich kompetencji w zakresie znajomości przedmiotu. Świadczy o tym szeroka analiza

stanu badań w tym przedmiocie oraz osiągnięć innych badaczy zajmujących się tą tematyką, jak i pokrewnymi. Przyjęta struktura rozprawy umożliwiła konsekwentne przeprowadzenie dowodu postawionych tez. Autor dowiódł swej umiejętności przeprowadzania studiów stosownej literatury naukowej i zawodowej przedmiotu. Jej wybór był właściwy, a zakres obszerny, co świadczy o niewątpliwie bardzo dobrym rozeznaniu w tym zakresie. W Bibliografii przedstawiono około 250 pozycji. Lektura tej interesującej pracy upoważnia do stwierdzenia, że zamierzone cele zostały osiągnięte w sposób satysfakcjonujący. Praca napisana została w języku dobrym stylistycznie i gramatycznie, odpowiednim dla dysertacji naukowych. Jej zrozumienie nie nastręcza trudności dzięki klarowności języka. Zastosowany aparat naukowy, liczne dobrze skonstruowane przypisy oraz właściwy wybór cytatów świadczą o doświadczeniu pisarskim Kandydata. Prezentowana dysertacja stanowi bardzo cenny materiał do dyskusji na rozważany temat. Stanowi też cenne źródło wiedzy teoretycznej i praktycznej dla architektów oraz historyków sztuki, a także konstruktorów.

Uwagi formalne

Przyjęta koncepcja podziału przedstawianych materiałów w formie kilku tomów zawierających osobno główny tekst rozprawy oraz oddzielnie, poprawnie i czytelnie posegregowane materiały ilustracyjne jest możliwa do zaakceptowania ze względu na ich znaczną ilość i trudność w ewentualnym zamieszczeniu ich w samym tekście, co niewątpliwie ułatwiałoby lekturę oferując możliwość bezpośredniego wglądu w ilustracje powiązane bezpośrednio z tekstem. Należy docenić wysoką jakość poprawnie wykonanych rysunków rzutów i przekrojów w dużej, czytelnej skali, które niewątpliwie będą przydatne we wszelkich działaniach konserwatorskich.

Wniosek końcowy

Recenzowaną pracę uważam za bardzo cenną pod względem naukowym, a także bardzo przydatną dla celów zawodowych. Oceniam ją wysoko. Cechuje ją rzetelność warsztatu naukowego, a metoda przeprowadzonych badań nie budzi wątpliwości natury warsztatowej. Cele pracy zostały w niej zrealizowane przynosząc interesujące wyniki o cennych walorach, nie tylko teoretycznych ale i praktycznych. Przedstawiona dysertacja jest dowodem odpowiednich kompetencji zawodowych Doktoranta oraz znajomości metod badań naukowych wymaganej

na tym etapie działalności naukowej. Można w związku z tym uznać, że Kandydat posiadał umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej i wypracowywania oryginalnego sposobu rozwiązywania problemu naukowego.

Wszystko to pozwala na stwierdzenie, że pozytywnie i wysoko przeze mnie oceniona recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymogi Ustawy o tytułach i stopniach naukowych.

W związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie dysertacji do publicznej obrony.

Dr hab. inż. arch. Teresa Bardzińska-Bonenberg, prof. nadzw. UAP
Wydział Architektury i Wzornictwa Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu

R E C E N Z J A

pracy doktorskiej p.t. *Wieżby częściowo otwarte w kościołach Pomorza Zachodniego*
Tomy I-V,

której autorem jest

mgr. Waldemar Zbigniew Jędryka,

promotorem pracy jest prof. dr hab. inż. arch. Zbigniew Paszkowski

1. Podstawa formalna recenzji

Recenzja została wykonana na zlecenie Prorektora ds. Nauki prof. dr hab. inż. Jacka Przepiórskiego, pismem z dnia 08. 12. 2022.

2. Charakterystyka formalna pracy

Praca składa się z pięciu tomów o objętości odpowiednio: Tom I. Część opisowa - 163 strony, Tom II zawiera 75 stron katalogu obiektów, Tom III ma 146 stron - w większości plansz fotograficznych z opisem i objaśnieniami, Tom IV - 129 stron opisu oraz 31 rozkładanych plansz inwentaryzacji rzutów, przekrojów - i Tom V - 210 rozkładanych plansz rysunków inwentaryzacyjnych z detalami ciesiołki i snycerki. W sumie praca składa się z imponującej liczby 754 stron, przy czym niemal połowa z nich to autorskie rysunki (inwentaryzacje) w formacie A3. Rozprawę zaczyna *Wstęp*, który zawiera *Wprowadzenie*, *Cel pracy*, *Tezę pracy*, omawia przyjęty *Zakres badań* i *Układ pracy*. Następnie Doktorant analizuje *Materiały źródłowe*. Kolejny, trzeci rozdział dotyczy *Kontekstu historycznego oraz Zasięgu terytorialnego i czasowego*. Rozwinięciem tego tematu są rozdziały: *Uwarunkowania budowy kościołów w Pusach w XIX w* i *Charakterystyka architektury ewangelickiej na Pomorzu Zachodnim*. Na tej bazie powstał rozdział podsumowujący p.t. *Zarys rozwoju wieżb dachowych*.

Następne rozdziały Autor opiera na własnych inwentaryzacjach przeprowadzonych w 31 dziewiętnastowiecznych obiektach sakralnych. Rozdziały 6.-9. przedstawiają szczegółowo istniejące konstrukcje wieżb dachowych, z uwzględnieniem ich cech wspólnych i indywidualnych rozwiązań. Przedstawione przykłady uszeregowane są zgodnie z ich charakterystyką konstrukcyjną. Autor w tekście i warstwie ilustracyjnej odnosi się również do detali i elementów drewnianej konstrukcji, niezwiązanych bezpośrednio z konstrukcją przekryć (Rozdział 8). Rozdział 9. jest prezentacją systematyki, jaka wyłoniła się w toku badań.

Klamrą zamykającą dysertację i potwierdzającą postawioną Tezę są rozdziały 10 i 11, sytuujące zachodniopomorskie konstrukcje w europejskiej tradycji prowincjonalnego budownictwa sakralnego i podsumowujące badania.

Uzupełnieniem treści pracy jest rozdział 12 poruszający problematykę konserwatorską.

Dysertację zamykają Streszczenia, Literatura i Źródła, z których korzystał Autor.

3. Ocena merytoryczna pracy

Problematyka badawcza

W pracy przedstawione zostały na szerokim historycznym tle rozwiązania konstrukcyjne więźb dachowych Pomorza Zachodniego. Wyróżnione przez Autora cechy charakterystyczne wskazywały na podobieństwa z więźbami znanymi z Północnych Niemiec i terenu Wielkiej Brytanii – zwłaszcza Anglii. Ta obserwacja stała się dla Doktoranta główną osią badań.

Dużą trudnością był brak w archiwach wystarczająco szczegółowych inwentaryzacji pomorskich kościołów. Bazą źródłową dotyczącą obiektów z terenu Pomorza Zachodniego stały się własne, wieloletnie badania i inwentaryzacje obiektów prowadzone przez Doktoranta. Zgromadzony imponujący materiał objął ostatecznie pomiary 31 wybranych kościołów ze 140 przebadanych. Dokumentacja obejmuje rzuty, przekroje, a przede wszystkim szczegółowe inwentaryzacje więźb dachowych i innych związanych z nimi drewnianych elementów konstrukcyjnych. Różnice w ich formie i relacjach z wnętrzami kościołów, które zostały zauważone umożliwiły opracowanie interesującej systematyki rozwiązań.

Starannie został przedstawiony stan badań, obejmujący literaturę dotyczącą Pomorza i północnej Europy, z Anglią włącznie.

Kolejnym bardzo istotnym etapem była odpowiedź na pytanie o powiązanie tych konstrukcji z podobnymi rozwiązaniami stosowanymi w Północnej Europie w XIX w. i genealogia europejskich konstrukcji więźb dachowych. Wymagało to prześledzenia rozwoju form więźb dachowych Europy ze szczególnym uwzględnieniem północnej jej części.

Doktorant wykazał związki kulturowe badanego obszaru analizując znane historyczne, artystyczne i gospodarcze relacje terenu Pomorza Zachodniego z innymi krajami związanymi unią hanzeatycką, głównie miastami angielskimi i północnoniemieckimi.

Analiza rozwiązań więźb dachowych tamtych obszarów i szczegółowa, autorska dokumentacja przykładów więźb dziewiętnastowiecznych kościołów z terenu Pomorza Zachodniego, stała się podstawą do wysnucia istotnych wniosków badawczych.

Badania, które przeprowadził mgr. Waldemar Jędryka są bardzo wartościowe z kilku powodów:

- podejmują próbę usytuowania grupy zachodniopomorskich prowincjonalnych kościołów w dorobku europejskiej kultury,
- stawiają problem związków tego obszaru z północnoeuropejską wymianą doświadczeń w sferze rozwiązań architektonicznych, ewolucji rzemiosła, wspólnoty poczucia piękna,
- poszukują nowatorskich, lokalnych rozwiązań,
- praca przedstawia ogromny, nowy i bardzo szczegółowy materiał zebrany w badaniach terenowych. Może on być wykorzystany w różny sposób: od dalszych badań naukowych po popularyzację zagadnień regionalnej kultury: architektury sakralnej, przez regionalne rozwiązania ciesielskie po charakterystyczną snycerkę i jej źródła,
- poruszają kwestię konserwacji tych świątyń.

Tym samym praca doktorska mgr. Waldemara Jędryki w zakresie podjętej problematyki jest pracą naukową, zawierającą wszystkie komponenty niezbędne dla tego typu badań.

3.1. Teza, cele badawcze zakres i metodyka pracy

Tezą pracy jest stwierdzenie, że: **Zastosowane w XIX wiecznych kościołach na terenie Pomorza Zachodniego więźby częściowo otwarte powstały pod wpływem wzorów angielskich zawierają**

wiele nowatorskich rozwiązań konstrukcyjnych, architektonicznych i dekoracyjnych, uzasadniających ich wyodrębnienie z typologicznej kategorii więźb otwartych. (s. 12)

W świetle powyżej zamieszczonej oceny *Problematyki badawczej*, Teza jaką postawił Doktorant jest sformułowana poprawnie i wyznacza tok badań. Zostały one przeprowadzone we właściwy sposób i w logicznej sekwencji. Kolejne rozdziały poruszają tematy niezbędne do wykazania słuszności Tezy.

Cele badawcze, które wyznaczył Doktorant poruszają szeroki wachlarz zagadnień analitycznych. Kolejno przedmiotem badań, oprócz 31 inwentaryzowanych więźb są:

- literatura i źródła dające bazę porównawczą i przybliżające stan badań,
- rozwiązania konstrukcji więźb w krajach europejskich z szerszym zarysowaniem tradycji ciesielskich rozwiązań dachów na północy Europy,
- historia Pomorza Zachodniego jako element potwierdzający istnienie kontaktów i wpływów od początku przewidywanych przez Autora,
- znaczenie pruskich przepisów budowlanych promujących typizację rozwiązań i wpływ na sposób ich wznoszenia przyszłych użytkowników, czyli mieszkańców wsi lub miasteczek,
- kwestie terminologii ciesielskiej i budowlanej, która w tym regionie obejmuje słowa niemieckie i staroniemieckie, polskie i polskie zniemczone terminy,
- podstawowe, opisane w literaturze przedmiotu różnice występujące w konstrukcji więźb (otwarte i zamknięte) i źródła ich zróżnicowania,
- problemy konserwatorskie związane ze zniszczeniami, z których niektóre kościoły były wydrzwigane oraz bieżącymi pracami konserwatorskimi.

Powyższe kwestie zostały poruszone i przeanalizowane w części opisowej (Tom I). W Tomie II został zebrany materiał opisowy niezbędny do oceny budowli: historia 31 wybranych obiektów sakralnych. Opis ten jest identyczny dla wszystkich obiektów i pozwala na wstępne poznanie wspólnych cech i różnic jakie zachodzą między nimi. Obszerna dokumentacja fotograficzna została zawarta w Tomie III. Autorska część graficzna: pełne inwentaryzacje więźb, schematy rzutów i przekroje kościołów, które stanowią podstawę dla szczegółowej analizy zostały umieszczone w Tomie IV. Tom V zawiera inwentaryzacje detali konstrukcji więźb, arkad międzynawowych i daje możliwość analizy snycerki dekorującej powierzchnie poszczególnych elementów konstrukcji.

Geograficzny obszar opracowania (Il. 126) przyjęty przez Autora jest właściwy. Obejmuje teren ziem Pomorza Zachodniego w czasie zaborów i w międzywojniu, kiedy powstawały kościoły z zaznaczeniem granic obecnych. Czas, kiedy powstawały analizowane więźby to druga połowa XIX wieku i pierwsza dekada wieku XX.

Metody zastosowane w kolejnych etapach badań mają zróżnicowany charakter są typowe dla tego rodzaju opracowania. Można tu wymienić: kwerendę, analizę *in situ*, opis zebranych materiałów, autorskie rysunki stanowiące podstawowy zasób informacji, ich uporządkowanie zgodnie z założonymi kryteriami, wsparcie materiałem graficznym, tworzenie ciągu typologicznego. Metody te są dobrze dostosowane do poszczególnych etapów pracy.

Na wyróżnienie zasługuje sposób opisu i porządkowania materiału graficznego. Pozwolił on na zarysowanie specyfiki układów więźb – w tym określenie cech więźb półotwartych.

Podjęcie tematu warsztatu wykonywania więźb i ich detali, a także ich dekorowania zasługuje na szczególną uwagę. Część ta stanowi poszerzenie podstawowych badań.

Podsumowując, metodyka pracy jest prawidłowa, a przyjęte metody badań prowadzą do odpowiedzi zmierzających ku weryfikacji słuszności Tezy.

4. Ocena rezultatów badań

Przeprowadzone badania pozwoliły na naukowe uzasadnienie postawionej w pracy Tezy. Potwierdziły one, na przykładzie kościołów parafialnych Pomorza Zachodniego stosowanie powtarzających się rozwiązań ciesielskich spotykanych w północnej Europie. Tym samym badania te sytuują grupę zachodniopomorskich parafialnych kościołów w nurcie kultury europejskiej.

Rezultatem pracy jest zebranie dostępnych obecnie i aktualnych materiałów z zakresu piśmiennictwa, autorskie rysunki inwentaryzacyjne więźb i ich detali oraz inwentaryzacja fotograficzna obecnego stanu omawianych kościołów.

Nie można nie zauważyć zebranego przez Doktoranta w ramach badań terenowych ogromnego, nowego i oryginalnego materiału. Dotyczy to przede wszystkim inwentaryzacji 31 zborów, ze szczególnym uwzględnieniem istniejących konstrukcji drewnianych. Oprócz samych więźb praca zawiera rysunki konstrukcji empor i innych ciekawych detali znajdujących się we wnętrzach. Materiał ten może być wykorzystany w różny sposób: od dalszych badań naukowych po popularyzację zagadnień regionalnej kultury: architektury sakralnej, obrzędów, ciesielki i snycerki.

Zebrana literatura i przeanalizowane źródła pozwoliły na określenie charakteru drewnianych więźb, które konstruowano w kościołach Anglii (głównego partnera miast bałtyckich w handlu w ramach Hanzy). Rozwiązania ciesielskie tam stosowane były przenoszone na teren północnej Europy, a także Pomorza Zachodniego.

Przedstawiony materiał badawczy (rysunki inwentaryzacyjne, fotografie) dobitnie potwierdza, że rozwiązania ciesielskie były przenoszone z Anglii na teren Pomorza Zachodniego.

Legislacyjne ograniczenia swobody w budowie kościołów Autor omawia w Rozdziale IV, Tomie I., mówiąc o uwarunkowaniach dotyczących budowy kościołów ewangelickich w Prusach w XIX wieku. Uwagę zwraca przetłumaczony na użytek Autora fragment szczegółowych wymagań/regulacji zatwierdzonych w 1861 roku na konferencji kościołów ewangelickich w Eisenach. Przepisy te obejmowały teren Pomorza Zachodniego, gdzie prowadzone były badania. Można stwierdzić, że Doktorant osiągnął założony cel, jakim była pozytywna weryfikacja postawionej tezy.

Efektom badań są szczegółowa, autorska dokumentacja inwentaryzacyjna więźb oraz kościołów i zebrane piśmiennictwo. Ponadto Doktorant zaobserwował istotne wątki poboczne, które mogą stać się tematem osobnych badań. Niektóre z nich, jak typologia zachodniopomorskich częściowo otwartych więźb może być dalej rozwijana i poszerzana o badania całego wyposażenia drewnianego wnętrz zborów. Inne wątki, jak zbieżność z obowiązującymi w XIX w przepisami może się stać tematem nowych badań.

5. Uwagi szczegółowe

W trakcie analizowania dysertacji nasunęło mi się kilka uwag. Nie wpływają one jednak na moją bardzo wysoką ocenę wartości tej pracy.

Pierwsza uwaga dotyczy tytułu. Moim zdaniem potrzebne jest rozszerzenie go o zakres czasowy np.: „Więźby częściowo otwarte z drugiej połowy XIX wieku w kościołach”. Biorąc do ręki pracę myślałam, że chodzi o starsze przykłady. Dobrze byłoby też zaznaczyć, że nie chodzi tu o wielkie kościoły miejskie, tylko o świątynie niewielkie, lokalnie wznoszone na potrzeby mieszkańców wsi

i małych miast. W recenzji użyłam słowa „prowincjonalne”, „parafialne”. Myślę, że w tytule zwrot „kościół parafialny” byłby lepszy: „Więźby częściowo otwarte z drugiej połowy XIX wieku w kościołach parafialnych Pomorza Zachodniego”.

W tekście nie została wyjaśniana sprawa czy dany kościół był budowany jako zbór ewangelicki czy kościół rzymskokatolicki (Tom II Katalog). Bryły tych dwóch grup kościołów są różne i wynikają ze względów ideowo-teologicznych. W prowincjonalnych, niewielkich realizacjach te różnice zacierają się z przyczyn technicznych i dlatego informacja taka byłaby potrzebna przy każdej omawianej świątyni.

Zasięg geograficzny terenów, na których prowadzone były badania wyjaśnia właściwie tylko mapa. Nie jest ona, moim zdaniem, wystarczająco powiązana z tekstem części historycznej opracowania (Tom I., Rozdz.3.).

Na większą uwagę Autora zasługiwały historyczne kontakty miast Pomorza w ramach Hanzy (zwanej Wielką). Przez wieki handel i wymiana doświadczeń, w tym z pewnością skutniczych, bliskich ciesielstwu lądowemu, rozwijały się wzdłuż linii brzegowej Bałtyku. Co prawda Wielka Hanza zakończyła działalność w drugiej połowie XVII wieku, jednak handel między miastami, a z nim i wymiana doświadczeń nie ustały. Miasta, które znajdują się na omawianym terenie, a które były członkami tej kupieckiej organizacji to: Szczecin, Kołobrzeg, Słupsk, Goleniów, Koszalin i Stargard. W części historycznej (Tom I., Rozdz.3) temat ten powinien zaistnieć.

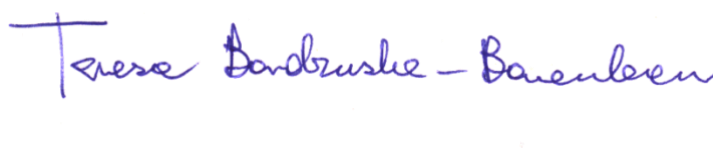
Powyższe uwagi mają w większości charakter redakcyjny. Uważam, że praca powinna być wydana drukiem. Zasięg rozwiązań więźb dachowych obejmujący pas rozciągający się między Anglią a Pomorzem Zachodnim jest istotnym elementem wpisującym Pomorze Zachodnie w strefę oddziaływania kultury budowlanej północnej Europy.

6. Wniosek końcowy

Dysertacja doktorska magistra Waldemara Zbigniewa Jędryki jest bardzo cenną i ciekawą pracą naukową, wnoszącą nowe, oryginalne wartości w stan wiedzy na temat architektury niewielkich kościołów wznoszonych w drugiej połowie XIX i początkach XX wieku na Pomorzu Zachodnim. Autor dzięki przeprowadzonym badaniom udowodnił, że wpisują się one w tradycję ogólnoeuropejską. Czerpią z niej, rozwiązując szczegóły konstrukcyjne i dekoracje w sposób indywidualny.

Autor wykazał ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie naukowej architektura i urbanistyka oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Wnoszę o dopuszczenie jej do publicznej obrony i równocześnie składam wniosek o wyróżnienie rozprawy doktorskiej.

Poznań, 24. 02. 2022.

UCHWAŁA NR 82
Senatu Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie
z dnia 24 kwietnia 2023 r.

w sprawie nadania mgr. Waldemarowi Zbigniewowi Jędryce
stopnia doktora

Na podstawie art. 179 ust. 2 i 3 pkt 2b ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669, z późn. zm.) w związku z art. 14 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn. Dz. U. z 2017 r. poz. 1789, z późn. zm.) uchwala się, co następuje:

§ 1.

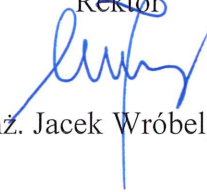
Senat Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie nadaje mgr. Waldemarowi Zbigniewowi Jędryce stopień doktora w dziedzinie nauk inżynieryjno-technicznych, w dyscyplinie architektura i urbanistyka.

§ 2.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Senatu

Rektor

dr hab. inż. Jacek Wróbel, prof. ZUT

UCHWAŁA NR 83
Senatu Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie
z dnia 24 kwietnia 2023 r.

w sprawie wyróżnienia rozprawy doktorskiej dr. Waldemara Zbigniewa Jędryki

Na podstawie art. 179 ust. 2 i 3 pkt 2b ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669, z późn. zm.) w związku z § 3 pkt 4 i § 21 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 maja 2019 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania nagród Prezesa Rady Ministrów oraz wzoru wniosku o ich przyznanie (Dz. U. poz. 976, z późn. zm.) oraz z § 11a uchwały nr 113 Senatu ZUT z dnia 23 września 2019 r. w sprawie określenia sposobu postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w Zachodniopomorskim Uniwersytecie Technologicznym w Szczecinie (z późn. zm.) uchwala się, co następuje:

§ 1.

Senat Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie wyróżnia rozprawę doktorską dr. Waldemara Zbigniewa Jędryki, pt. „Więźby częściowo otwarte w kościołach Pomorza Zachodniego”.

§ 2.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Senatu
Rektor

dr hab. inż. Jacek Wróbel, prof. ZUT